

РОМАНСЬКІ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

УДК 821.111.09-32(73)

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2022.3.4>

О. П. ОРЛОВ

кандидат філологічних наук,

асистент кафедри світової літератури,

*Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка,
м. Полтава, Україна*

Електронна пошта: olexsiyorlov@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-2338-118X>

МОДИФІКАЦІЯ РІЗДВЯНИХ МОТИВІВ У НОВЕЛАХ О. ГЕНРІ

У статті аналізується різдвяні новели О. Генрі, який поєднав у своїх творах романтизм минулого, натуралістичність буденного та іронію сучасної йому дійсності. Звернення письменника до жанру різдвяної казки пов'язане із наявністю неоромантичного компонента в оповіданнях О. Генрі, його особливим світоглядом. Письменник у різдвяних новелах зберігав жанрові канони, витоки яких сягають у фольклорні казки та середньовічні містерії. Для різдвяних літературних традицій у першу чергу характерний специфічний хронотоп, оповідна нараторська манера, а також традиційна система героїв, композиція, сюжет. Незмінним у різдвяних творах є ідея чудового перевтілення світу чи окремого персонажа, який проходив через усі шари простору, що символізував устрій всесвіту. Випробування закінчувалися щасливо, оскільки свято Різдва приносить надію на відродження, на появу чуда спасіння й оновлення.

Американський письменник створив власну різдвяну історію в межах естетичної програми та загальних художніх принципів, які сповідував. Історії, пов'язані з Святвечором та Різдом Христовим, О. Генрі не об'єднав окремим циклом, а додав у майже усі збірки новел: «Дари волхвів» зі збірки «Чотири мільйони»; «Різдвяна панчоха Діка-Свистуна» зі збірки «Шляхи долі»; «Різдво з несподіванкою» зі збірки «Серце Заходу»; «Різдвяний подарунок по-ковбойськи» зі збірки «Коловорот»; «День, який ми святкуємо» зі збірки «Усього потроху».

Кожна збірка письменника мала певне тематичне спрямування, коло героїв, акцент на певну авторську емоційність та художню ідею. Спільним залишається настанова автора на створення святкової атмосфери, нагадування про нужденних та знедолених, про необхідність милосердя та любові. О. Генрі зберігав головні принципи літературної різдвяної оповіді: присвята дії до Різдва; моральний урок, або, рятівний зміст; чудова подія (несподівана допомога, звільнення від біди, духовно-моральне перетворення людини, порятунок душі тощо); раптові оповідальні ходи та підпорядкування логіки сюжету подоланню несправедливості. Водночас майстер новели трансформувалася традиційний жанр, додавши до різдвяного сюжету іронію, парадоксальність, мовні стилістичні прийоми та фігури.

Ключові слова: різдвяна історія, новела, неоромантизм, оповідна нарація, парадокс, іронія.

Поставлення проблеми. Американський письменник О. Генрі є не лише визнаним майстром новели, але митцем, що розвинув та вдосконалив жанр короткого оповідання в період кінця ХІХ – початку ХХ ст. Американський новеліст у свій час порушив вагомі та гострі питання соціальної нерівності, контрасту бідності та багатства, антигуманних і безглузких реалій суспільства. Важливо, що поряд із серйозністю тематики письменнику вдалося помістити комічну несподіванку та змусити читача кепкувати зі власного хвилювання.

Тематичне коло новелістики О. Генрі об'єднується навколо зображення «скарбів душ» звичайних людей. Домінантою зобра-

ження життя у його динаміці слугує об'єднання трагічного з комічним у синтезований трагікомізм. У новелах можна виокремити тематичні цикли: життя у великому місті, свобода та любов у преріях, гідність та добро в житті американців, проблема мистецького вибору, дружба та взаємодопомога, а також тема краси та честі людської душі.

Метою статті є розгляд тематичного циклу різдвяних історій американського письменника з огляду на традиційні та сучасні модифікації жанру.

Аналіз попередніх досліджень. Увага літературознавців до різдвяної тематики здебільшого стосується загальних питань своєрідності

творів, присвячених Різдву, зокрема історії формування та становленню жанру, специфіці хронотопу, нараторської манери, системи героїв, композиції, сюжету, художніх особливостей мови. Слід назвати дослідження І. Буркут, О. Колінько, С. Ленської, О. Приймачук, В. Добродій та ін., де простежується генеза святочного оповідання, проблеми жанрового канону, визначаються спільне та відмінне між різдвяним і святочним жанром, вивчаються ознаки часопростору різдвяної прози.

Виклад основного матеріалу. Новели О. Генрі – це своєрідний спосіб ствердити ті естетичні ідеали, які сформувалися в світогляді письменника впродовж усього творчого життя. Літературознавці неодноразово наголошують, що творчість письменника є потужним джерелом добра, краси та людяності, а однією із найвиразніших його рис є вміння зобразити красу душі не лише доброї та моральної людини, але й злочинців, знедолених чи пошматованих життям людей. Почасти ідеал краси для письменника втілюється саме у вразливості душі та здатності до співчуття.

Американський письменник створив власну різдвяну історію у межах естетичної програми та загальних художніх принципів, які сповідував. Історії, пов'язані з Святвечором та Різдом Христовим, О. Генрі не об'єднав у окремий цикл, а вміщував окремими творами у майже усі збірки новел: «Дари волхвів» (The Gift of the Magi) зі збірки «Чотири мільйони» (The Four Million); «Різдвяна панчоха Діка-Свистуна» (Whistling Dick's Christmas Stocking) зі збірки «Шляхи долі» (Roads of Destiny); «Різдво з несподіванкою» (Christmas by injunction) зі збірки «Серце Заходу» (Heart of the West); «Різдвяний подарунок по-ковбойські» (A chararral Christmas Gift) зі збірки «Коловорот» (Whirligigs); «День, який ми святкуємо» (The Day We Celebrate) зі збірки «Усього потроху» (Sixe and Sevens).

Звернення письменника до жанру різдвяної казки пов'язане насамперед із наявністю неоромантичного компонента в оповіданнях О. Генрі, його особливим світоглядом. У різдвяних новелах автор зберігав жанрові канони, витоки яких сягають фольклорних казок, середньовічних містерій. Для різдвяних літературних традицій характерний спе-

цифічний хронотоп, своєрідна нараторська манера, а також традиційна система героїв, композиція, сюжет, художні особливості мови. Як і в українському вертепі, різдвяна містерія мала поділ на три рівні: рай, земля, пекло, відповідно до якої розподілялися ролі персонажів і художній простір. Незмінним у різдвяних творах була ідея чудового перевтілення світу чи окремого персонажа, який проходив через усі шари простору, що символізував устрій всесвіту. Випробування закінчувалися щасливо, оскільки свято Різдва приносить надію на відродження, на появу чуда спасіння й оновлення. Відоме оповідання Ч. Діккенса «Різдвяна пісня у прозі» є класичним зразком різдвяної містерії, оскільки головний герой, подорожуючи минулим, теперішнім і майбутнім часом, проходить крізь пекельні муки власних помилок і нездійснених бажань.

Завдання авторів різдвяних оповідань полягало в тому, щоб поселити в душах читачів святкову атмосферу, нагадати про нужденних та знедолених, про необхідність милосердя та любові, тому автори вибудовували розповіді за певними сталими правилами: присвята дії до Різдва; моральний урок, або, рятівний зміст; чудова подія (несподівана допомога, звільнення від біди, духовно-моральне перетворення людини, порятунок душі тощо); раптові оповідальні ходи та підпорядкування логіки сюжету подоланню несправедливості.

Особливостями огенрієвської новели є точність та виразність деталі, гострота сюжету та несподіваність сюжетного повороту, що докорінно змінює ставлення читача до прочитаного. Специфічною рисою новел О. Генрі є використання подвійної розв'язки – істинної та оманливої. Це прийом за допомогою якого авторові вдається витримувати напругу та грати з читачем, демонструючи йому спочатку оманливий, а потім – істинний фінал. Письменник надає оповіданням відтінку інтелектуальної загадки, що демонструє авторську стильову віртуозність.

О. Приймачук вказує на ще одну важливу рису різдвяної історії: «Від роману як явища принципово письмової культури різдвяне оповідання відрізняється не тільки обсягом, але й центробіжністю комунікативної стратегії письма, орієнтованої на особливості усного (безпосереднього) спілкування, чим спершу

було мотивоване жанрове позначення різдвяного оповідання» [Приймачук: 309].

Кожна збірка письменника мала певне тематичне спрямування, коло героїв, акцент на певну авторську емоційність та художню ідею. Спільним є настанова автора на створення святкової атмосфери та очікування різдвяного чуда. О.Генрі зберігав головні принципи літературної різдвяної оповіді, водночас трансформував традиційний жанр, додавши до різдвяного сюжету іронію, парадоксальність, мовні стилістичні прийоми та фігури (перифраз, оксюморон, повтори, багатосполучниковість та інші).

У деяких історіях подібність зі святковим оповіданням відчувається лише на рівні емоційної складової композиції, але й у цьому випадку сюжет не обходиться без метаморфоз. Вибір жанру різдвяного оповідання в О.Генрі багато в чому обумовлений його творчим методом: автор звично вдається до характерних парадоксальних розв'язок. Парадоксальність різдвяних оповідань будується на парадоксі чудового, який лежить в основі цього жанру. Чудо осмислюється автором як необхідний життєвий парадокс, що забезпечує ідею щастя.

Найвідомішою різдвяною новелою є «Дари волхвів» (цикл «Чотири мільйони»). У цьому творі автор знаходить найвищий прояв милосердя та ширості дарування, оцінений вище за біблійних волхвів. Різдвяне чудо у новелі «Дари волхвів» зростає з безкорисливості та жертвовності головних героїв, які втратили матеріальні речі, але придбали духовне очищення, переконавшись у благородстві та відданості один одного. Унікальність новели письменника полягає в оповідній манері письменника. Оповідач не просто фіксує події, він іронізує, виказує власне ставлення, емоції, звертається до читачів, апелює до біблійних сторінок, проте робить це без зайвих повчань та моральних настанов. Ігрова манера нарації вступає у певний конфлікт з глибоким сакральним змістом різдвяної історії. У новелі О.Генрі «Дари волхвів» сакральну сутність різдвяного дива акцентує оповідач, чий фінальний висновок змушує подивитися на парадоксальну історію з подвійними подарунками як на священні дари жертвовності та широї любові: *«But in a last word to the wise of these days let it be said that of all who give gifts these two were the wisest. Of all who give and receive*

gifts, such as they are wisest. Everywhere they are wisest. They are the magi» [The Modern Art: 55].

У циклі «Шляхи долі», присвяченому романтиці та труднощам подорожніх людей, не обтяжених роботою та родинами, автор змальовує різдвяну пригоду волоцюги Діка-Свистуна (новела «Різдяна панчоха Діка-Свистуна»). Парадоксальний фінал твору підкреслює живу душу Діка, для якого воля і незалежність важить набагато більше, ніж матеріальні блага.

Як нарративну стратегію письменник здебільшого обирає позицію стороннього спостерігача, підкреслюючи нейтралітет у симпатіях та антипатіях. Але крізь відстороненість оповідача виявляється поблажливість, поєднана з іронією. Така іронічно-добродушна оцінка робить волоцюгу Діка в очах читачів привабливим своєю пристрасною до подорожі та волі. Авторський психологізм проявляється не стільки у зображенні динаміки характерів персонажів, скільки у проникненні до психології читача, який слідом за автором помічає смішне і парадоксальне у повсякденному житті, дивується разом з оповідачем різноманітності людських почуттів і людяності вчинків.

У новелі автор використовує типовий для нього жанровий ефект – «фабульну пружину» [Кратег: 72]. Подвійна розв'язка короткого оповідання змотивована логікою подій – Дік врятував добропорядне сімейство від бандитів, бо маленька дівчинка торкнулася його серця, привітавши з Різдом. Проте замість спокійного життя з комфортом Дік обирає свободу, тікаючи від вдячних плантаторів. Такий фінал розкриває авторську позицію щодо сенсу життя, бідності та багатства, справжньої шляхетності та підступності.

У новелі «Різдва з несподіванкою» зі збірки «Серце Заходу» дія переноситься в товариство золотошукачів зі своїми уявленнями про цінності, зокрема і святкування Різдва. Шляхетна ідея легендарного золотошукача Черокі влаштувати місцевим дітлахам свято з ялинкою і подарунками з тріском провалилася. Шибеник Боббі виявився єдиною дитиною на святі й єдиним сином Черокі, про існування якого той не здогадувався.

Як і в новелі «Дари волхвів», за парадоксальними вчинками героїв автор зумів донести до читачів думку, що біблійні легенди – сучасні, вони не втратили з часом сакрального змісту.

Зовнішній комізм ситуацій лише посилює вічні істини. У день Різдва у Черокі теж народився син – несподіване чудо, якого він не очікував. Бажання принести радість дітлахам було нагороджено сторицею.

Модифікація різдвяних мотивів у новелах О. Генрі особливо помітна у процесі зіставлення різдвяних оповідань з оповіданнями та повістями письменників XIX ст. – М. Гоголя, В. Стефаніка, П. Мирного, М. Коцюбинського, Г. Хоткевича й ін. В українських і зарубіжних митців XIX-XX ст. спостерігається тенденція до поєднання та перехрещення дива з реальністю, яка не завжди є привабливою та радісною через бідність, нужденне життя, тому диво тут контрастує з гуманною ідеєю Різдва Христового, мрії виявляються нездійсненними, радість короткою, щастя недосяжним.

Різдвяні історії сучасних українських письменників – Б. Матіяш, М. Савки, С. Осоки, К. Бабкіної, Г. Вдовиченко, К. Міхаліциної, І. Павлюка, М. Прохаська, Б. Волошина, Х. Венгрінок, В. Беглова тощо – об'єднує спільна художня особливість – присутність дива, багатоманітного у своїх проявах, зв'язками з подіями як реального життя, так і духовного. Як схарактеризувала В. Добродій нову збірку різдвяних історій «Дев'ятнадцять різдвяних історій» (2019): «Книжка знаменує не тільки зміну читацьких уподобань, але й повернення жанру різдвяного оповідання та появу нових жанрових модифікацій» [Добродій: 41]

У новелі С. Осоки «На Різдво до Катьки» згадуються мудрі волхви, інтертекстуально зв'язуючи різдвяну історію з біблійською міфологією та образами з відомої новели О. Генрі. Різдвяне чудо, наголошував американський письменник, не можливо побачити й оцінити, воно приховане від сторонніх очей.

Так само у новелі С. Осоки «все буденно і водночас святково». Дорослі діти так прощаються з дитинством на порозі у доросле життя: «*Ми ще просто не знаємо, скільки на світі речей, із якими треба б поспішити. Ми ще не ймемо віри суворій мудрості царя Соломона. Нас не дають жодні тяжкі скрижалі з пророчими письменами. Ми – молоді й безгрішні. Ми чекаємо волхвів...*» [Осока: 9]. Згадка про Соломона та волхвів – це пряме покликання на новелу О. Генрі. Герої українського митця лише в очікуванні майбутніх чудес, бо почуття між підлітками такі ж незрозумілі їм самим, як біблійні мудрості Соломона.

Висновки. Письменник створив серію різдвяних новел, які ніколи не поєднував у окремий цикл, вірогідно намагаючись не втратити контекст, який супроводжував кожную збірку, присвячену мешканцям Нью-Йорка, або золотошукачам, або шляхетним авантюристам. Усі типи героїв О.Генрі проходять випробування різдвяним чудом, пробуджуючи найкращі моральні рішення або вчинки. У контексті світової літератури різдвяним новелам О. Генрі належить особливе місце. Художні особливості сакральної структури чпсопростору, зв'язок із християнськими моральними канонами, наявність незвичайних і непередбачуваних подій зближує американського новеліста з іншими авторами різдвяних історій. Проте унікальний тонкий гумор, подієва та стилістична парадоксальність, багатозначність літературних алюзій вирізняє твори О. Генрі в особливу, неперевершену позицію, породжуючи сучасних послідовників новелістичного таланту письменника, зокрема і в сучасній українській новелістиці. Огенрівський текст як інтертекст потребує подальшого дослідження, що може стати перспективою даної розвідки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буркут І. Художні особливості хронотопу різдвяної прози : темпоральна зумовленість різдвяного оповідання. *Слово і Час*. 2012. № 11. С. 68–71.
2. Добродій В. Жанрові особливості різдвяного оповідання Дзвінки Матіяш «Різдво брата Заїки». *Синopsis: текст, контекст, медіа*, 2019. № 25(1). С. 40–47.
3. Колінько О. П. Різдвяні історії: Між дивом і реальністю (на матеріалі зарубіжної та української літератури). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2021. Том 32 (71). № 3. С. 171-176.
4. Ленська С. Трансформація різдвяної семантики як засіб художнього моделювання антисвіту в українській малій прозі XX ст. *Філологічний дискурс*. 2016. Вип. 3. С. 59–70.
5. О. Генрі. Усього потроху. Харків: Фоліо, 2019. 444 с.
6. Осока С. На Різдво до Катьки. *Три лини для Марії*. Львів : Видавництво Старого Лева, 2020. С. 5-10.

7. Приймачук О. Міфопоетика різдвяних оповідань: (Чарлз Діккенс і українська література). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Сер. Літературознавство* / редкол.: М. Ткачук, Р. Гром'як, О. Куца та ін. Тернопіль, 2012. Вип. 34. С. 303–314.
8. Kramer D. *The heart of O. Henry*. N.Y. Toronto, Rinehart, 2004. 323 p.
9. *The Modern Art. A survey of the Short Story in English*. Ind. Oxford Univ. Press, 1968.

REFERENCES

1. Burkut, I. (2012). Artistic features of the chronotope of Christmas prose: the temporal conditioning of the Christmas story. *Slovo i Chas*, 11, 68–71. [in Ukrainian]
2. Dobrodii, V. (2019). Genre features of Dzvinka Matiyash's Christmas story «Zaika's Brother's Christmas». *Synopsys: tekst, kontekst, media*, 25(1), 40–47. [in Ukrainian]
3. Kolinko, O. P. (2021). Christmas stories: Between miracle and reality (based on foreign and Ukrainian literature). *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriya: Filolohiia. Zhurnalistyka*, 32 (71), 3, 171-176. [in Ukrainian]
4. Lenska, S. (2016). The transformation of Christmas semantics as a means of artistic modeling of the antiworld in Ukrainian short prose of the 20th century. *Filolohichnyi dyskurs*, 3, 59–70. [in Ukrainian]
5. O. Henry (2019). *Just a little bit*. Kharkiv: Folio. [in Ukrainian]
6. Osoka, S. (2020). *For Christmas to Katka*. In *Three fish for Mary* (pp. 5-10). Lviv : Vydavnytstvo Staroho Leva. [in Ukrainian]
7. Pryimachuk, O. Mythopoetics of Christmas stories: (Charles Dickens and Ukrainian literature). *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. Volodymyra Hnatiuka. Ser. Literaturознавство*. Ternopil, 34, 303–314. [in Ukrainian]
8. Kramer, D. (2004). *The heart of O. Henry*. N.Y. Toronto, Rinehart.
9. *The Modern Art* (1968). *A survey of the Short Story in English*. Ind. Oxford Univ. Press.

O. P. ORLOV

*Candidate of Philological Sciences,
Assistant at the Department of World Literature,
V. G. Korolenko Poltava National University, Poltava, Ukraine
E-mail: olexsiyorlov@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-2338-118X>*

MODIFICATION OF CHRISTMAS MOTIVES IN O. HENRY'S NOVELS

Christmas motifs are analyzed in the article. A. Henry combined the romanticism of the past, the naturalism of the everyday and the irony of his contemporary reality in his works. The writer's appeal to the Christmas fairy tale genre is connected with the neo-romantic component in O. Henry's stories, as well as with his special worldview. In his Christmas short stories, the writer preserved genre canons that begin in folklore tales and medieval mysteries. A specific chronotope, narrative style, as well as a traditional system of heroes, composition, plot are characteristic of Christmas literary traditions. The idea of a wonderful reincarnation of the world or a single character who passed through all the layers of space, symbolizing the structure of the universe, was constant in the Christmas works of the American writer. Trials ended happily, because the holiday of Christmas brings hope for revival, for the appearance of a miracle of salvation and renewal.

The writer created his own Christmas story within the aesthetic program and general artistic principles he professed. O. Henry did not combine the stories related to Christmas Eve and Christmas into a separate cycle, but inserted separate works into almost all collections of short stories: *The Gift of the Magi* from the collection *The Four Million*; *Whistling Dick's Christmas Stocking* from the collection *Roads of Destiny*; *Christmas by injunction* from the collection *Heart of the West*; *A chaparral Christmas Gift* from the collection *Whirligigs*; *The Day We Celebrate* from *Sixes and Sevens*.

Each writer's collection had a certain thematic direction, a circle of heroes, an emphasis on a certain author's emotionality and artistic idea. The author's advice on creating a festive atmosphere, reminders of the needy and the destitute, the need for mercy and love are common to all Christmas stories. O. Henry preserved the main principles of the literary Christmas story: dedicating the action to Christmas; moral lesson, or saving meaning; a wonderful event (unexpected help, release from trouble, spiritual and moral transformation of a person, salvation of the soul, etc.); sudden narrative moves and subordination of plot logic to overcoming injustice. At the same time, the master of the short story transformed the traditional genre, adding irony, paradox, linguistic stylistic techniques and figures to the Christmas plot.

Key words: Christmas story, short story, neoromanticism, narrative, paradox, irony.